

Kayıp Eserlerin İzinde Bir Yolculuk

A Journey in Search of Lost Historical Buildings

Dr. Esin Demirel İşli | Y.Mimar, Vakıflar İstanbul 1.Bölge Müdürlüğü

31.7.1969
Vakıflar İstanbul 1.Bölge Müdürlüğüne

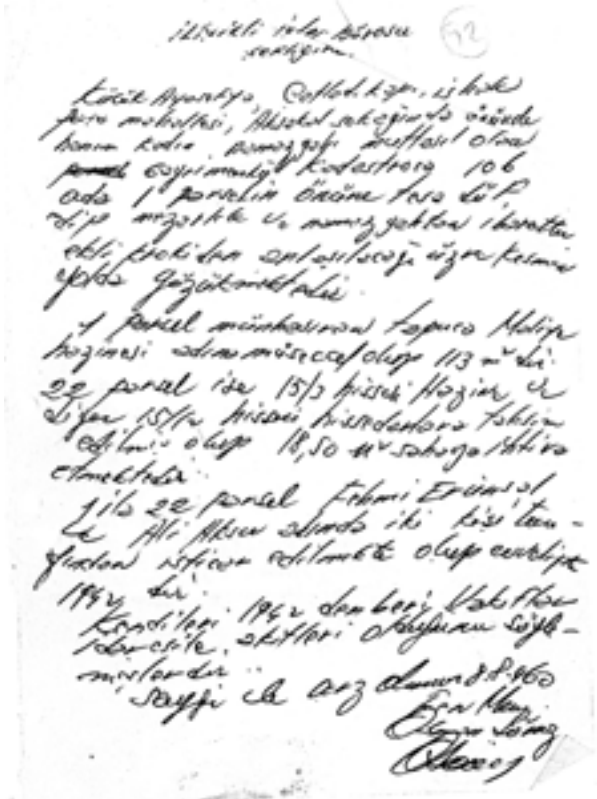
Çıkarılan taşın altına bakıldığında çapa göre bildiğimiz yerde
bir mermer sütun, bir mermer
bulunduğu öğrenile-

31.7.1969
CAHİDE TAMER
Y.Mimar

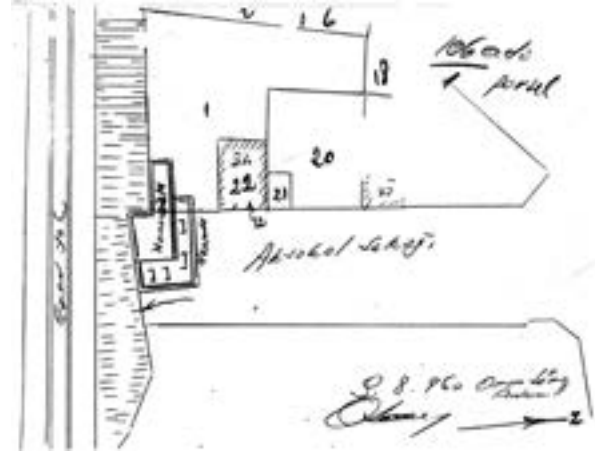

Alman Mavileri haritasında mezarlık

8.8.1960 tarihli bir tespit yazısı

9.8.1960 tarihli krokide Zaim Osman Ağa Mektebinin durumu

ne ait. Bu sıbyan mektebi, Zaim Osman Ağa'nın yaptırdığı mektep. Bakalım bu mektep nasıl yapılmış, sonra ne olmuş. Yolculuğumuz devam ediyor.

Yıl Hicri 1185, aylardan Şevval, ayın yirmisi. (26 Ocak 1772) Bu tarih, mektebi yaptıran Zaim Elhaç Osman Ağa İbni Mehmed Vakfının vakfiye tarihi.¹ Vakfiye anlatıyor, kulak verelim. "... İstanbul'da Küçük Ayasofya'da Hüseyin Ağa Mahallesi ahalisinden olup, Vidin Kalesi bina emini iken bundan akdem vefat eden Zaim esseyid elhaç Osman Ağa ibni Mehmed'in mahalle-i merkumede kain menziline varup zeyli vesikada muharrerül esami müslimin huzurlarında akdi meclisi şer-i şerif ettikten mütevaaffayı mezburun sulbi kebir oğlu ve sülüsü malini berveçhi ati vesayasına tenfize bahucce-ti şeriyye va muhtarı olduğu sabit olan baisilkitabil müstetab Zaim esseyid elhaç Mustafa Ağa meclisi makudi mezkur-da bilvesaye takriri kelam ve tabiri animeram edüp, babam müteveffayı zaim mezbur esseyid elhaç Osman Ağa ibni Ali hayatında bin yüz seksen dört senesi Zilhiccetti şerifesinin ondördüncü günü biemrillahi tealâ vefat eylediğinde cemii terekemin sülüsü ifraz ve sülüsü mezburdan vesayayı mu-

Alman Mavileri adıyla bilinen haritaların H5/2 numaralı paftasında mezarlık gösterilmiş. Bu konu net. Ancak, Y. Mimar Cahide Tamer, mezar taşlarının yanı sıra, mermer sütun, kuyu bileziği ve yalaktan da söz ediyor. Bakalım bu mimari elemanlar bizi nereye götürecek.

Bunun üzerine İstanbul'un tarihsel topoğrafyasını ele alan eserlere, birincil kaynaklara, eski haritalara bakıyorum. Sonuç iç açıcı değil, veri yok. İmdada vakıf kayıtları yetişiyor. 106 ada ve komşu adalar taranıyor. Namazgâh ve mezarlığın komşu parseli olan 1 parsel, bir sıbyan mektebi-

¹ 627 nolu defterin 99. sayfası ve 54. sırasından kayıtlı (Zaim elhaç Osman Ağa ibn-i Mehmed) vakfına ait 20 Şevval 1185 tarihli vakfiye örneğinden alınmış olup, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilmektedir.

Solda, Ayverdi; sağda, Suat Nirven Haritası'nda yapının konumu

Y.Mimar Cahide Tamer'e ait 31.7.1969 tarihli yazı

Mektebin yeri, (Müller-Wiener'den, 1970'ler)

yenei malumem bedelinrac sülüsü mezburdan baaki kalan meblağ vakıf ve akara tebdil olunup hasıl olan icare-i müecceleleri merkumede Çatladıkapu karşısında hasbeten lillahi teala müceddeden bina ve vakfeylediğim mektep ve mai leziz çeşmesi ve sebilin iktiza eden vezayıf ve masarıflarına tayin oluna deyu...” şeklinde devam ediyor.

Vakfiyeden Zaim elhac Osman Ağa'nın Küçükayasofya Hüsyinağa Mahallesi halkından olduğunu, Vidin Kalesi bina emini iken Hicri 1184 yılının Zilhicce ayının 14. günü (31 Mart 1771) vefat ettiğini öğreniyoruz. Ayrıca vâkının aynı mahalledeki evine gidilip isimleri ek vesikada yazılı müslümanların huzurunda toplanıp Osman Ağa'nın soyundan büyük oğlu Mustafa Ağa'nın amirliğinde vakfiyenin kaleme alındığını anlıyoruz. Vakfiye bize Osman Ağa'nın mal ve kira gelirlerinin, bu vakfiye ile Çatladıkapu karşısında yeniden inşa ettirdiği mektep, tatlı suyu olan çeşme ve sebilin masrafları ve vazifelileri için harcanmasını bildiriyor. Vakfiyenin ilerleyen satırlarında mektebin muallimine günlük on akçe, halifesine günlük yirmidört akçe ve sebilin sebilcisine günlük oniki akçe, tatlı su çeşmesinin suyolcusuna günlük

beş akçe ile senede on kuruş para verilmesini şart koşuyor. Daha sonra vakfın mütevellisinin kimler olacağını, görevlilerin yapacakları işler vs. anlatılıyor.

İzini sürdürdüğümüz mektebin kâgir, iki katlı, altında mermerden sebil ve çeşmesinin bulunduğunu hayal ediyorum. Bu hayalin maddi gerekçesi de, Y. Mimar Cahide Tamer'in 1969 tarihli kısacık yazısındaki, “Barok tarzı mimarisindedir bir mermer sütun, bir mermer kuyu bileziği ve bir de yalak vardır” ifadesinde gizli. Osman Ağa'nın Hicri 1184 (1771) tarihindeki vefatından önce yaptırdığı bu mektebin, ne zaman, nasıl ortadan kalktığını merak ediyoruz şimdi de. 18. yüzyılın ikici yarısında yaptırılmış bir sibyan mektebi. Tarihi yarımadanın güneyinde, Küçükayasofya semtinde denize dik inen bir sokağın deniz surlarına kavuştuğu noktadaki sibyan mektebinin.

Kaynakları araştırırken, Harvard Üniversitesi'nin 1978 yılında çıkardığı Journal of Turkish Studies (Türklük Araştırmaları Bilgisi) adlı süreli yayınında (Kut 1978), değerli araştırmacı büyüğümüz Sayın Turgut Kut'un İstanbul Sibyan Mektepleri isimli makalesi ile karşılaşıyoruz. Bu bir sibyan mektepleri listesi². İşte listenin 307. sırasında aradı-

2 Turgut KUT, makalesinin giriş kısmında orijinal belgeyi şu şekilde tanımlıyor: “Elimizde bulunan vesika, Mekatib-i Vakfiye Cetveli adını taşımaktadır. (20,5x33) cm. olup adı kâğıda yazılmıştır.”

Günümüzde arsanın yol cephesi ve içten görünümü (E.D.İşli)

ğımız mektep. Yazılanları aynen alıyorum: “Zaim Osman Ağa Mektebi. Mülhak. Arsası Evkafça Edhem Efendi’ye icar edilmiştir.” Bir de 284 nolu dipnot var; notta deniyor ki, “Mektebin tamir edileceğine dair ilan, 9 Eylül 1902 Sabah gazetesinde çıkmıştır. (Akbatu Arşivinden³)” İhtimal ki, 1894 depreminde harap oldu. Günümüzde bulunmadığına göre, tamir gerçekleşmemiş. Bunu destekleyen bir de belge var. Hayrat Sicil Kaydı. Kaydı da buraya aynen alıyorum:

<i>Cilt</i>	: 1
<i>Sahife</i>	: 80
<i>Sıra</i>	: 400
<i>Zarf</i>	: 3
<i>Mahallesi</i>	: <i>Küçükayasofya</i>
<i>Cadde veya sokak</i>	: <i>Çatladıkapı</i>
<i>Vakfın ismi</i>	: <i>Osman Ağa</i>
<i>Vakfın nevi</i>	: <i>Mülhak</i>
<i>Mütevellisi</i>	: <i>Rıza Efendi</i>
<i>Ne nam ile yâd edildiği</i>	: <i>Osman Ağa Mektebi</i>
<i>Bulunduğu hal</i>	: <i>Arsa</i>
<i>Müştemilatı</i>	: <i>Elyevm kahvehane kiradadır.</i>

Kaynakça

- Kut, Turgut, (1978) İstanbul Sıbyan Mektepleri, *Journal of TurkishStudies (Türklük Araştırmaları Bilgisi)*, volume 2, Center for Eastern Studies of Harvard University.
- Müller-Wiener, W. (2007) *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, Çev.Ü.Sayın, İstanbul: YKY Yayını.
- Şinasi Akbatu Arşivi
- Vakıflar İstanbul 1.Bölge Müdürlüğü Arşivi

Mülâhazat : *Mektep arsası tulani olmak üzere hayli vasıhtır. Bu arsanın önu Hanım Kadın Namazgâhına muttasıl olmak üzere adi bir dükkân inşa edilmiş ve akaratca bir kahveciye kiraya verilmiştir.*

Hayrat Sicil Kaydının mülâhazat kısmı bize bir şey daha fısıldıyor, satır arasında. Mektebin önünde Hanım Kadın Namazgâhı var. Hani iz sürme yolculuğumuzun ilk durağı olan namazgâh, yazının başında anlatmaya çalıştığım. Anlaşılan mektep yıkılmış, arsasına barakalar yapıp, kiraya verilmiş bir zamanlar. Namazgâh ve mezarlık da yola gitmiş.

Yorulduk mu ne? Hadi Çatladıkapı'dan çıkalım da önündeki kumsala oturup, denize karşı dinlenelim bir soluk. O da ne? Kumsal nereye gitmiş? Nerede surları yalayan Marmara'nın dalgaları? Deniz çok uzaklarda, arada geniş bir cadde, gürültülü. Sahi biz 18. yüzyıldan 21. yüzyıla geçiş yapmıştık, değil mi?

3 Kut, makalesinin son paragrafında Şinasi Akbatu'nun, bu konu ile ilgili kişisel çalışma ve notlarını kendisine gönderdiğinden bahisle teşekkür ediyor.